

ALEKSANDRA SIKORSKA-KRYSTEK

ORCID: 0000-0003-3510-6385

NORWIDIANA (I MICKIEWICZIANA) NA AUKCJI: O EGZEMPLARZU *MAKSYM I ROZWAŻAŃ MORALNYCH* FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULDA

Tadeusz Boy-Żeleński stwierdził przed laty, że *Maksymy i rozważania moralne* (*Maximes et reflexions morales*) François de La Rochefoucaulda (1613–1680) są „[...] jedną z tych [książek – ASK], które znać się powinny”¹. Przypisał dziełu ogromne znaczenie – miało ono zmodernizować rodzimy język, ponadto – stwierdził Boy-Żeleński – La Rochefoucauld kształcił smak literacki, a lektura *Maksym* wyostrzała inteligencję wielu pokoleń Francuzów.

Francuski badacz osiemnastowiecznej literatury, Jacques Truchet, wskazał kilka przyczyn popularności książki La Rochefoucaulda. Dowodził, że służyła jako narzędzie wiwisekcji; to za jej pośrednictwem czytelnicy „sprawdzali” wyznawane przez siebie ideały, konfrontowali deklarowane postawy z rzeczywistością i własnym postępowaniem². Dzieło to, choć ma charakter moralistyczny, w tradycji badawczej określane jest mianem literatury salonowej, co ma związek ze sposobem jego powstawania i rozpowszechniania. To znajomi Rochefoucaulda sugerowali mu konieczność wprowadzenia licznych zmian, a po wydaniu *Maksym* popularyzowali je i komentowali³.

¹ T. BOY-ŻELEŃSKI, *Szkice o literaturze francuskiej*, t. 1, przedmowa M. Żurowski, Warszawa 1956, s. 207.

² J. TRUCHET, *Le succes des «Maximes» de la Rochefoucauld au XVII siècle*, „Cahiers de l’Association Internationale des Études Françaises” 1966, no 18, s. 128.

³ Zob. I. CHARIATTE, *Préface*, w: taż, *La Rochefoucauld et la culture mondaine. Portraits du cœur de l’homme*, Paris 2011, s. 11-15.

Rochefoucauld nie pozostawał wobec tych sugestii obojętny. Od momentu pierwodruku w Hadze w 1664 r. (jako *Sentences et Maximes de morale*) *Maksymy* były kilkakrotnie wznawiane i modyfikowane. Francuski pisarz przekształcał tytuł dzieła oraz powiększał jego objętość; rok po niderlandzkim pierwodruku ukazała się edycja francuska, która została znacznie rozszerzona, z 189 sentencji do 314. Za wersję definitywną uznawana jest edycja piąta, opublikowana w 1678 r. w Paryżu. Tom został przetłumaczony na różne języki europejskie – pierwszy przekład na język niemiecki, pióra Augusta Bohsego, ukazał się w Lipsku w 1699, angielska wersja miała premierę w 1685 r., nieco późniejsze jest pierwsze tłumaczenie na język włoski (1718). Nie mniejszą popularnością *Maksymy* cieszyły się później; w XVIII i XIX wieku⁴, o czym świadczą zarówno liczne wznowienia, jak i nawiązania, obecne między innymi w rozprawach filozofów, takich jak Artur Schopenhauer czy Friedrich Nietzsche. Na język polski pracę La Rochefoucaulda zamierzała przełożyć Eliza Orzeszkowa⁵.

Warto podkreślić, że od śmierci Rochefoucaulda do 1883 r. ukazało się ponad siedemdziesiąt francuskich wydań *Maksym*. Jean Lafond zwrócił uwagę, że liczne wznowienia miały miejsce między 1795 a 1805 rokiem, co badacz jednocześnie uznał za paradoksalne, zwłaszcza w obliczu niewielkiego zainteresowania twórczością La Rochefoucaulda w tamtych latach⁶. W 1801 r. w Awinionie – w wydawnictwie Jeana-Alberta Joly, syna miejscowego drukarza i księgarza Henri'ego-Josepha Joly i Anne Geneviève de Vougrey⁷ – zbiór maksym francuskiego mistrza został opublikowany jako *Maximes et réflexions morales du Duc de la Rochefoucauld*. To skromne wydawnictwo z pewnością nie należy do najważ-

⁴ Zob. J. DEPRUN, *La réception des «Maximes» dans la France des Lumières*, w: *Images de la Rochefoucauld. Actes du Tricentenaire 1680–1980*, éd. J. Lafond, J. Mesnard, Paris 1984, s. 39-46; J. Lafond, *Les «Maximes» au péril des idéologies dans la critique du XIXe siècle français*, w: *Images de la Rochefoucauld. Actes du Tricentenaire 1680–1980*, dir. J. Lafond et J. Mesnard, Paris 1984, s. 45-58.

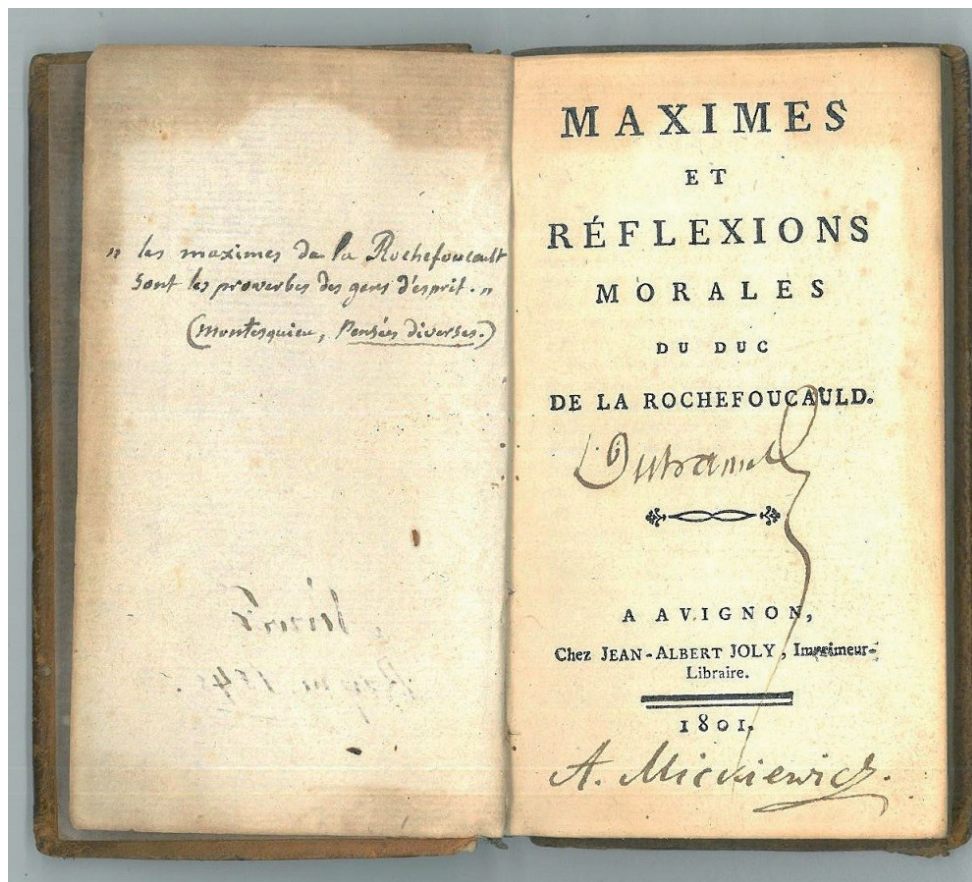
⁵ Zob. E. ORZESZKOWA, *Listy zebrane*, t. II: *Do Leopolda Méyeta*, do druku przygotował i komentarzem opatrzył E. Jankowski, Wrocław 1955, s. 111.

⁶ J. LAFOND, *Les «Maximes» au péril des idéologies dans la critique du XIXe siècle français*, w: *La réception des «Maximes» dans la France des Lumières*, w: *Images de la Rochefoucauld*, s. 48.

⁷ „Joly Jean Albert, impr.-libr., fils de Henri Joseph Joly, membre fondateur du corps, et de Anne Geneviève de Vougrey, qui continue l'entreprise après la mort de son mari en 1767, avec l'aide de Jean Albert, né vers 1755, qui assure seul la succession après le décès de sa mère en 1784”. Cyt. za: M. MANSON, *Index des éditeurs, libraires, imprimeurs de livres pour l'enfance et la jeunesse imprimés en français de 1789 à 1799*, Paris 1989, s. 243.

niejszych edycji dzieła Rochefoucauld; nie zostało odnotowane w wielu istotnych pracach poświęconych twórcy⁸.

14 października 2023 r. o godzinie 11.00 w krakowskim Antykwariacie Wójtowicz rozpoczęła się aukcja, na której wystawiono egzemplarz awiniońskiego wydania zbioru maksym siedemnastowiecznego autora⁹, należący niegdyś do Cypriana Norwida i Adama Mickiewicza, na co wskazują wpisy własnościowe obu poetów.

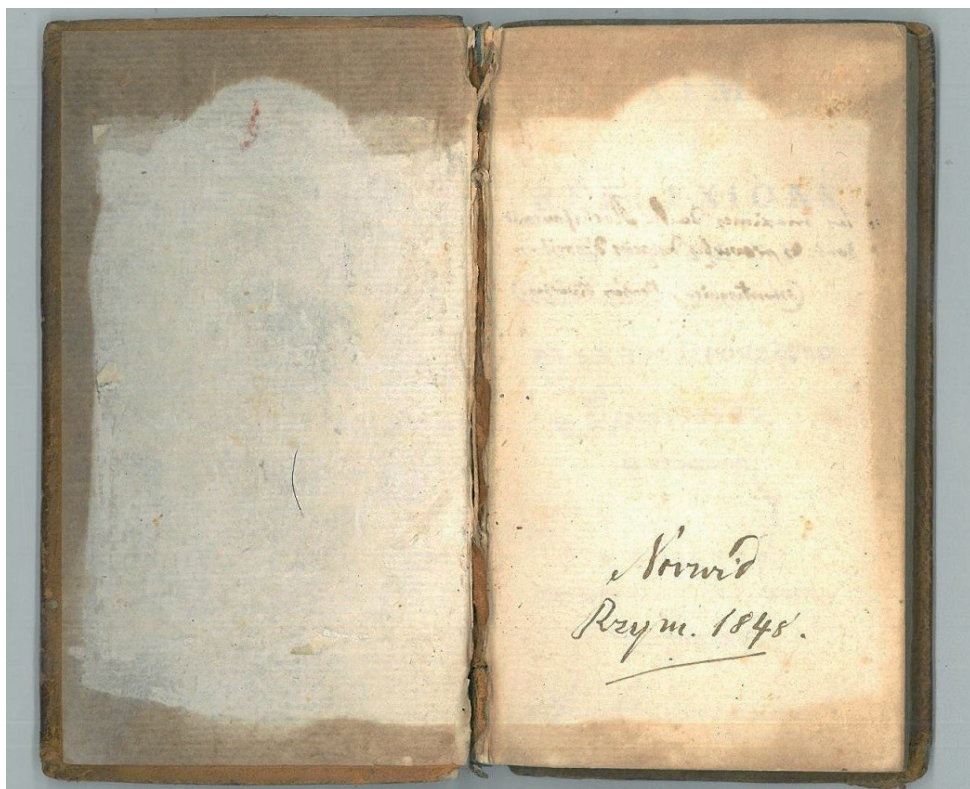

⁸ Zob. *Bibliographie*, w: I. CHARIATTE, *La Rochefoucauld et la culture mondaine*, p. 291.

⁹ Warto dodać, że na tej samej aukcji antykwarycznej wystawiono także inne autografy wieszczów (Juliusza Słowackiego, Adama Mickiewicza).

W opisie obiektu można przeczytać:

A Avignon 1801. Chez Jean-Albert Joly. (13 x 8 cm), s. 107, [1], opr. sk. z epoki, złoc. napisy na grzbiecie. **Egzemplarz należący do Adama Mickiewicza (lub, i) C. K. Norwida o czym świadczą odręczne podpisy własnościowe obu poetów. Na czystej karcie przedtytułowej odręczny podpis: „Norwid Rzym. 1848”, na karcie tyt. „A. Mickiewicz”.** Ponadto na k. tyt. odręczny podpis „Duhamel” [Georges Duhamel (1884–1966) – francuski pisarz, członek Akademii francuskiej]. Na odwr. k. przedtyt. odręczny zapis w j. francuskim „les maximes de la Rochefoucauld sont les provarbes des gens d’esprit”. Montesquieu, „Pensees diverses” co znaczy: „Maksymy La Rochefoucaulda są przysłowiami mądrych ludzi” Montesquieu. „Myśli różnorakie”. Oprawa z otarciami na grzbiecie, przednia okładka połużniona, niew. ślady przebarwienia wyklejek, poza tym stan dobry. **Bardzo rzadkie**¹⁰ [pisownia oryginalna – dop. ASK].

¹⁰ *Książki i starodruki. Norwid Kamil Cyprian, Mickiewicz Adam, Maximes et reflexions morales du Duc de la Rochefoucauld*, <https://onebid.pl/pl/ksiazki-i-starodruki-norwid-kamil-cyprian-mickiewicz-adam-autografy-maximes-et-reflexions-morales-du-duc-de-la-rochefoucauld/1883354> [dostęp: 14.09.2023]. Dziękuję pracownikom Antykwariatowi Wójtowicz za udostępnienie zdjęć obiektu.

Przywołany opis warto uzupełnić o kluczową informację – widniejący na odwrocie karty przedtytułowej zapis pismem ręcznym:

(Les maximes de la Rochefoucauld sont les proverbes des gens d'esprit". Montesquieu, *Pen-sées diverses*)

został sporządzony ręką Norwida, co umknęło uwadze antykwariuszy. Przywołanie autorytetu Monteskiusza w odniesieniu do dzieła Rochefoucaulda dowodzi – z jednej strony – żarliwości Norwida wobec dzieła francuskiego pisarza¹¹, z drugiej – stanowi dowód uznania pod adresem Mickiewicza. Wybór cytatu przez Norwida jest zajmujący także z innych względów niż świadectwo lektury dzieł Monteskiusza. Alain Brunn zwraca uwagę na inny aspekt sentencji francuskiego pisarza, który – w opozycji do Dominique'a Bouhoursa – „pogodził” dwa rodzaje wypowiedzi: maksymę i przysłowie¹².

Dominanta zapisków Norwida nad wpisem Mickiewicza (ograniczonego do inicjału imienia i pełnego nazwiska) pozwala na przypuszczenie, że omawiany egzemplarz należał uprzednio do Norwida, który podarował go wieszczowi. Wiemy, że Norwid egzemplarz *Boskiej komedii* wręczył Numie Łepkowskiemu¹³. A swym korespondentom niejednokrotnie deklarował zamiar obdarowania ich książką przy okazji najbliższego spotkania. Wpis Norwida z datą roczną i inskrypcją „Rzym 1848” widniejącą na karcie przedtytułowej nawiązuje do spotkania obu twórców w Wiecznym Mieście. Można zatem z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, że egzemplarz dzieła francuskiego aforysty zostałby przez Norwida podarowany Mickiewiczowi podczas ich pierwszego lub drugiego spotkania w lutym 1848 r. Norwid przybył do Rzymu 6 lutego 1847 r., Mickiewicz dzień później. Obaj twórcy wciągnięci byli w wir wydarzeń politycznych i spotkań towarzyskich. Rychło po przyjeździe Norwid spotkał się z polskimi emigrantami: Ludwikiem Orpiszewskim, Stanisławem Egbartem Koźmianem, Wiktoria Sobańską, Aleksandrem i Marią Przeździeckimi. Z kolei Mickiewicza odwiedził już 8 lutego Zygmunt Krasin-

¹¹ Do jednej z maksym La Rochefoucaulda Norwid nawiązał w liście do Konstancji Górskiej z marca 1861 roku, w którym pisał: „Jakoż Ci zaprawdę najwięcej korzyści odnoszą z pogrzebów, którzy ich najmniej ucywilizowanie dotykają. I jakkolwiek powiada wielki hiszpański pisarz, że „w śmierć tak jak w słońce nie można długo oko w oko patrzeć”, wszelako powiadam Pani, iż wiele szwanku odnosi ludzkość chrześcijańska przez to, że nie dość bez-pośrednio dotyka się tych smutnych obowiązków”. Zob. DW XI, 483.

¹² A. BRUNN, *Un savoir en ruines. La maxime entre belles-lettres et littérature*, w: *Penser par maximes. La Rochefoucauld dans la République des Lettres*, sous la direction de J.-Ch. Darmon et Ch.-O. Stiker-Métral, Paris 2022, s. 116.

¹³ A. CEDRO, *Numa Łepkowski i historia nieznannej dedykacji Norwida*, „Studia Norwidiana” 29: 2011, s. 135-156.

ski, który w liście do Delfiny Potockiej szczegółowo relacjonował przebieg czterogodzinnego spotkania¹⁴.

Początkowo Norwid z wielkim entuzjazmem wyrażał się o pobycie Mickiewicza w Rzymie, kilkakrotnie wspominał o wieszcu w korespondencji. Na początku lutego 1848 relacjonował Stanisławowi Egbertowi Koźmianowi: „Pan Adam przybył tu – Bohdan [Zaleski] mi pisze, iż w intencjach prawie świątobliwych” (DW X, 136). Autorki *Kalendarza życia i twórczości Cypriana Norwida* przypuszczają, że poeta miał okazję poznać Mickiewicza dzięki Zygmuntwi Krasieńskiemu, co nastąpiło po 9 lutym 1848 r. (Kalendarz I, 294). Norwid w liście z tego dnia do Józefa Bohdana Zaleskiego pisał o (kolejnym) spotkaniu z Krasieńskim: „Dzisiaj znowu spotkałem Irydiona, który już się z p. Adamem widział. Pan Adam podobno nikogo poznać nie chce, ale ja mam go w tych dniach u Irydiona spotkać. Zygm. jest jak najdoskonalej usposobiony względem spotkania się z wszelką resztką szалу (jeśliby jaka była)” (DW X, 129). W kolejnej wiadomości do Józefa Bohdana Zaleskiego Norwid wyrażał pragnienie spaceru z Mickiewiczem w okolicy Koloseum: „[...] rad bym, aby podobnie z panem Adamem po tej ziemi tak do Polski podobnej krótką odbyć pielgrzymkę” (DW X, 130).

Spotkanie Mickiewicza i Norwida odbyło się 21 lutego 1848 r., w mieszkaniu wieszca przy Via del Pozzetto. Jego przebieg relacjonował Zygmunt Krasieński w liście do Delfiny Potockiej, podkreślając wpływ, jaki wywarła na Mickiewicza wizyta u Makryny Mieczysławskiej, fałszywej ksieni zakonu bazylianki w Mińsku:

Wczoraj wieczorem poszedłem doń [do Mickiewicza], alem zastał u niego Norwida, więc wyszedłem, później Norwid mnie dognał na Piazza di Spagna i nic nie wiedząc o tym, co się było stało z rana, opowiadał mi, że zastał p. Adama jakby rażonego jakimś nadzwyczajnym wypadkiem i często monologującego z sobą samym: „Strach, strach, jaka to mniszka – spojrzeć tylko na nią strach”¹⁵.

Kolejne, tym razem burzliwe, spotkanie Mickiewicza i Norwida miało miejsce pod koniec lutego 1848 r. Opisował je Zygmunt Krasieński w liście do Potockiej: „Jednak po południu w jakiejś kawiarni Norwida napotkanego złażał p. Adam i tak spojrział nań, gdy ten mówił, że Kościół ma prawo wymagać cierpliwości od ludzi i nie spieszyć się na drogach swoich, że aż struchlał, i powiada, że już nigdy nie przemówi do p. Adama”¹⁶.

¹⁴ Zob. Z. KRASIŃSKI, *Listy do Delfiny Potockiej*, t. III, oprac. Z. Sudolski, Warszawa 1975, s. 647.

¹⁵ Tamże, s. 686.

¹⁶ Tamże, s. 708.

19 marca 1848 r. doszło do kolejnej dyskusji u Krasińskich:

Polski nie będzie już. Połączą się Czechy, Moskale, Polacy. Wszystko spłynie w jedność ple-
mienia. Narodowości zaginą, stopią się. Zachodnia łacińska ogłada, przeciwśłowiańska, prze-
klętą. Rzymski język, rzymska literatura, podobno, że i kościół, odrzuconymi, tym samym
i wszelki, który przeszłości polskiej chowa tradycję, odrzuconym jest [...]. Wszystko, com
tu Ci napisał [...], wszystko wypadło wczoraj z ust Adamowych wśród niepowstrzymanego
rozwścieczenia się na szlachtę, przed Mał[achow]skim, mną, Norwidem i Elizą [Krasińską],
w wieczór, aż piana mu z ust tryskała¹⁷.

Wiadomo, że poeci – Norwid i Mickiewicz, spotkali się kilka dni później na
zebraniach dotyczących utworzenia legionu polskiego. 25 marca 1848 r., w miesz-
kaniu Edwarda Jełowickiego Norwid zapisał się na listę legionistów podczas dru-
giego zebrania. Wkrótce jednak wykreślił z niej swoje nazwisko. Aleksander Je-
łowicki decyzję poety tłumaczył jako reakcję na słowa Mickiewicza, który miał
wyznać, iż członkowie legionu byłiby zobowiązani do zerwania z przeszłością
narodową¹⁸. W liście do Jana Skrzyneckiego Norwid przedstawiał inaczej zarów-
no swoje motywacje, jak i samo wydarzenie: sprzeciw poety wywołało powoła-
nie się przez Mickiewicza na książkę Andrzeja Towiańskiego. Relację tę dopeł-
nia świadectwo Aleksandra Jełowickiego – jego zdaniem Mickiewicz powołał się
na Towiańskiego, odpierając argument Ludwika Norwida, jakoby poeta sprzenie-
wierzył się idei towianizmu poprzez propozycję poddania osądowi papieża. Sam
Norwid opisywał to wydarzenie słowami:

A kiedy na publicznym zawiązującego się tu Legionu posiedzeniu porwał się z miejsca i na-
reszcie Towiańskiego książkę wziął do ręki – byłem przymuszony mu zaprzeczyć, a nazajutrz
w liście najwyraźniej przedstawić wszystko, co przeciwko kierunkowi przez niego propagowa-
nemu mam na sercu. Nie umiem powiedzieć, jak mnie to wiele kosztowało. Widzieć się przy-
muszonym tak wielkiej sławie narodowej i siwym włosom słowa prawdy – gorzkie słowa po-
wiedzieć, zwłaszcza, iż brat mój, tu przytomny, także się przeciw mnie podniósł. (DW XI, 140)

Choć w Rzymie doszło do rozłamu w stanowiskach obu poetów, warto podkre-
ślić, że po latach Norwid z dużym sentymentem wspominał chwile spędzone w to-
warzystwie Mickiewicza. W 1867 roku wywołał z pamięci pobyt w Rzymie, pi-
sząc Wojciechowi Cybulskiemu o sobie w trzeciej osobie: „Norwid [...] widywał
wtedy i tam śp. Mickiewicza *raz na tydzień*, a śp. Zygmunta Krasińskiego więcej
niż *raz na dzień*. Mickiewicz był tam jak wszędzie: to jest *sam* w społeczeństwie,

¹⁷ Tamże, s. 753-754.

¹⁸ PWsz VI, 419.

które *miał za nic*, dlatego iż przez cały czas jego urabiania się toż społeczeństwo albo miało go za *wariata*, albo za *pół-boga!*” (DW XIII, 11).

Zagadką pozostają dalsze losy obiektu. Księgozbiór Mickiewicza po jego śmierci uległ rozproszeniu – w literaturze przedmiotu można znaleźć stwierdzenia, jakoby mickiewicziana sprzedawała wnuczka poety – Maria. Taki przekaz potwierdza świadectwa Ludwika Gocla, który w 1946 roku nabył w paryskim antykwariacie kilka książek ze zbiorów poety¹⁹. Halina Natuniewicz, która w latach 70. XX wieku sporządziła wykaz książek niegdyś należących do wieszca, a przechowywanych w Muzeum Literatury w Warszawie, wskazywała, że są to w znacznej mierze „druki pochodzące z darów”, na co wskazują dopiski na marginesach niesporządzone ręką poety, dedykacje czy znaki własnościowe pierwotnych właścicieli²⁰. Wśród dzieł z kolekcji Mickiewicza odnaleźć można m.in. Antoniego Goreckiego *Bajki i poezje nowe* (Paryż 1839), Władysława Chodźkiewicza *Hamana. Tragedya napisana oryginalnie* (Lipsk 1846), Jana Nepomucena Deszkewicza *Rozprawy o języku polskim i jego gramatykach* (Lwów 1843) i wiele innych.

O ile łatwo zrekonstruować okoliczności powstania wpisu Norwida, o tyle trudno odpowiedzieć na pytanie o datę i tło sporządzenia autografu, dokonanego ręką osoby o nazwisku Duhamel²¹. Autorzy opisu aukcyjnego przypisali go błędnie Georgesowi Duhamelowi (1884–1966), pisarzowi i poecie. Skojarzenie to jest w pewnym stopniu narzucające się – Duhamel wykazywał zainteresowanie polską kulturą po II wojnie światowej – jako członek Akademii Francuskiej został prezesem honorowym założonego w 1945 roku Comité Français de l'Œuvre Internationale de Secours à la Bibliothèque Polonaise de Paris, pisarz złożył swój podpis pod apelem intelektualistów francuskich na rzecz biblioteki (*Appel des savants et écrivains français au monde civilisé en faveur de la Bibliothèque Polonaise de Paris*), ogłoszonym 21 kwietnia 1945 r.²² Porównanie podpisu pisarza z autografem umieszczonym w książce La Rochefoucaulda jednoznacznie unie-

¹⁹ L. GOCEL, *Resztki Biblioteki Adama Mickiewicza przy ul. Guénégaud w Paryżu*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1958, nr 6, s. 375-376.

²⁰ H. NATUNIEWICZ, *Biblioteka Adama Mickiewicza*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 1971, nr 6, s. 98-109.

²¹ Duhamel urodził się przy rue Coypel 4 w Paryżu; było to miejsce zamieszkania Alfreda Fontaine’a, jednego z urzędników sporządzającego akt zgonu Norwida. Informację podaję za: A. CEDRO, *Akt zgonu Norwida – dokument nieznan*, „Studia Norwidiana” 31: 2013, s. 139.

²² Zob. *L'Œuvre internationale de secours à la Bibliothèque Polonaise de Paris dévastée par les Allemands en 1940*, Paris 1946.

Można zatem domniemywać, że osoba o nazwisku Duhamel była pierwszym, a nie ostatnim podpisanym właścicielem egzemplarza książki La Rochefoucaulda. Personalia autora autografu pozostają do ustalenia; nie jest autorem wpisu Giuseppe Duhamel (ok. 1737–1796), szambelan, sekretarz i bibliotekarz króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Pozytywnego rozstrzygnięcia nie przyniosło także porównanie pisma jego żony²³, Marianny Duhamel, z podpisem na karcie tytułowej *Maksym*. Z pewnością na egzemplarzu książki La Rochefoucaulda nie podpisał się także Jean-Marie Duhamel (1797–1872), francuski matematyk, współpracownik Szkoły Polskiej na Batignolles w Paryżu²⁴. Jeden z tropów wiedzie jednak ku być może znajomemu ojca poety, Jana Norwida. Stanisław Załęski w książce *O masonii w Polsce od roku 1738 do 1822 na źródłach wyłącznie masońskich* jako członka jednej z warszawskich loży wspomina pieczętarza o nazwisku Duhamel²⁵, dość przypomnieć, że Jan Norwid był członkiem honorowym Loży Świątyni Izis.

Jeśli omawiany egzemplarz *Maksym* Rochefoucaulda nie był pamiątką rodzinną Norwida, to być może poeta nabył go podczas tzw. *vente publique* (sprzedaży publicznej) asortymentu księgarskiego czy też prywatnej biblioteki. Jednym z najpopularniejszych miejsc w Paryżu, w którym wyprzedawano kompletne księgozbiory, był *maison Silvestre*, mieszczący się przy Rue de Bons Enfants 30.

*

Omawiany egzemplarz książki Rochefoucaulda jest jedną z nielicznych pamiątek – obok rysunku Norwida *Portret Mickiewicza w Rzymie* – po spotkaniu dwóch poetów. Unikatowy charakter sprzedawanego obiektu został zauważony przez licytujących. Wystawiona za 18 000 zł książka osiągnęła cenę sprzedaży 66 000 zł (72 600 zł wraz z opłatami aukcyjnymi w wysokości 20% wylicytowanej sumy). Uzyskana kwota nie tylko okazała się znacznie wyższa od estymowanej, lecz także ponad czterokrotnie przewyższyła cenę wywoławczą. Nabywcą tomu zostało Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie, o czym poinformowano 16 listopada 2023 r. we wpisie *Wieszczowie w Czarnolesie – nowe nabytki do kolekcji muzealnej*, zamieszczonym na stronie internetowej muzeum: „Z ogromną radością informujemy o najnowszych, spektakularnych nabytkach naszego Muzeum. Są to AUTOGRAFY Adama MICKIEWICZA, Juliusza SŁOWACKIEGO oraz Cypriana

²³ Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Ghigiottiego, sygnatura 1/15/0-/205.

²⁴ Por. *Jean-Marie Duhamel, mathématicien physicien, lettre autographe signée à Fr. Bary*, <https://www.abebooks.com/paper-collectibles/Jean-Marie-DUHAMEL-mathématicien-physicien-lettre-autographe/31024832726/bd> [dostęp: 04.04.2024].

²⁵ S. ZAŁĘSKI, *O masonii w Polsce od roku 1738 do 1822 na źródłach wyłącznie masońskich*, Kraków 1908, s. 128.

Kamila NORWIDA – w książkach należących niegdyś do poetów (...)” [pisownia oryginalna – dop. ASK]²⁶. Te „wspaniałe cymelia”, jak je określono, zostały zakupione ze środków finansowych pochodzących z budżetu Samorządu Województwa Mazowieckiego, przekazanych przez Sejmik Województwa Mazowieckiego i Zarząd Województwa Mazowieckiego.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Ghigiottiego, sygnatura 1/15/0-/205.
- BOY-ŻELEŃSKI T., *Szkice o literaturze francuskiej*, t. 1, przedm. M. Żurowski, Warszawa 1956.
- CEDRO A., *Numa Lepkowski i historia nieznaney dedykacji Norwida*, „Studia Norwidiana” 29: 2011, s. 135-156.
- CHARIATTE I., *La Rochefoucauld et la culture mondaine. Portraits du cœur de l'homme*, Paris 2011.
- GOCEL L., *Resztki Biblioteki Adama Mickiewicza przy ul. Guénégaud w Paryżu*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1958, nr 6, s. 375–376.
- Images de la Rochefoucauld. Actes du Tricentenaire 1680–1980*, éd. J. Lafond, J. Mesnard, Paris 1984.
- Jean-Marie Duhamel, mathématicien physicien, lettre autographe signée à Fr. Bary*, <https://www.abebooks.com/paper-collectibles/Jean-Marie-DUHAMEL-mathématicien-physicien-lettre-autographe/31024832726/bd> [dostęp: 04.04.2024].
- KRASIŃSKI Z., *Listy do Delfiny Potockiej*, t. III, oprac. Z. Sudolski, Warszawa 1975.
- KRYSTEK J., *Makryna Mieczysławska w utworach i dokumentach polskiego romantyzmu*, praca doktorska napisana pod opieką naukową prof. dra hab. Jerzego Fiećki, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2022.
- Książki i starodruki. Cyprian Kamil Norwid, Mickiewicz Adam. Autografy*, dostęp online, <https://onebid.pl/pl/ksiazki-i-starodruki-norwid-kamil-cyprian-mickiewicz-adam-autografy-maximes-et-reflexions-morales-du-duc-de-la-rochefoucauld/1883354> [dostęp: 6.12.2023].
- L'Œuvre internationale de secours à la Bibliothèque Polonaise de Paris dévastée par les Allemands en 1940*, Paris 1946.
- MANSON M., *Index des éditeurs, libraires, imprimeurs de livres pour l'enfance et la jeunesse imprimés en français de 1789 à 1799*, Paris 1989.
- NATUNIEWICZ H., *Biblioteka Adama Mickiewicza*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 1971, nr 6, s. 98-109.
- ORZESZKOWA E., *Listy zebrane*, t. II: *Do Leopolda Méyeta*, do druku przygotował i komentarzem opatrzył E. Jankowski, Wrocław 1955.

²⁶ *Wieszczowie w Czarnolesie – nowe nabytki do kolekcji muzealnej*, <https://muzeumkochanowski.pl/aktualnosci/wieszczowie-w-czarnolesie-nowe-nabytki-do-kolekcji-muzealnej> [dostęp: 21.02.2024].

Penser par maximes. La Rochefoucauld dans la République des Lettres, sous la direction de J.-Ch. Darmon et Ch.-O. Stiker-Métral, Paris 2022.

TRUCHET J., *Le succès des « Maximes » de la Rochefoucauld au XVII siècle*, «Cahiers de l'Association Internationale des Études Françaises» 1966, no 18, s. 125-137.

Wieszczowie w Czarnolesie – nowe nabytki do kolekcji muzealnej, <https://muzeumkochanowski.pl/aktualnosci,wieszczowie-w-czarnolesie-nowe-nabytki-do-kolekcji-muzealnej> [dostęp: 21.02.2024].

ZALĘSKI S., *O masonii w Polsce od roku 1738 do 1822 na źródłach wyłącznie masońskich*, Kraków 1908.

NORWIDIANA (I MICKIEWICZIANA) NA AUKCJI:
O EGZEMPLARZU MAKSYM I ROZWAŻAŃ MORALNYCH
FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULDA

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest potrójnemu autografowi, zawierającemu podpisy Cypriana Norwida, Adama Mickiewicza oraz osoby o nazwisku Duhamel – egzemplarzowi książki *Maximes et réflexions morales* François de La Rochefoucauld, wydanej w 1801 roku w Awinionie. Obiekt ten w październiku 2023 roku został sprzedany przez krakowski Antykwariat Wójtowicz. W artykule przybliżono okoliczności powstania wpisu obu poetów, a także uzupełniono i sprostowano informacje, które zamieszczono w opisie aukcyjnym obiektu.

Słowa kluczowe: Cyprian Norwid; Adam Mickiewicz; François de la Rochefoucauld.

AUTOGRAPHS BY NORWID (AND MICKIEWICZ) AT AUCTION:
A COPY OF *THE MORAL MAXIMS AND REFLEXIONS* BY
FRANÇOIS DE LA ROCHEFOUCAULD

Summary

This article discusses a triple autograph containing the signatures by Cyprian Norwid, Adam Mickiewicz and a person named Duhamel – a copy of the book *Maximes et réflexions morales* by François de La Rochefoucauld, published in 1801 in Avignon. The object was sold by the Kraków-based Antiquary Wójtowicz in October 2023. The article gives an overview of the circumstances of the two poets' entry, as well as supplements and corrects information that was included in the auction description of the object.

Translated by Rafał Augustyn

Keywords: Cyprian Norwid; Adam Mickiewicz; François de la Rochefoucauld.

ALEKSANDRA SIKORSKA-KRYSTEK – doktor nauk humanistycznych; publikowała w czasopismach: „Pamiętnik Literacki”, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”, „Studia Norwidiana”, „Ruch Literacki”, „Poznańskie Studia Polonistyczne”.